mütefekkir
Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

cilt / volume: 6 • sayı / issue: 11 • Haziran / June 2019 • 277-286
ISSN: 2148-5631 • e-ISSN: 2148-8134 • DOI: 10.30523/mutefekkir.584350

EL-İMAM EL-MÂTÜRÎDÎ VE MENHECU EHLİ'S-SÜNNE FÎ TEFSÎRİ'L-KUR'AN, AHMET SA'D ED-DEMENHÛRÎ

Al-Imam al-Mâturîdî ve manhacu ahli's-sunnah fi tafseer al-Qur'an, Ahmed Sa'd ed-Damanhurî

Süleyman NAROL
Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, Konya, Türkiye
Assist. Prof. Dr., Selcuk University, Faculty of Islamic Education, Department of Hermeneutics, Konya, Turkey
snarol@selcuk.edu.tr | http://orcid.org/0000-0003-0828-6819

Makale Bilgisi / Article Information:
Makale Türü / Article Type: Kitap Tanıtımı / Book Review
Geliş Tarihi / Received: 24.04.2019
Kabul Tarihi / Accepted: 14.06.2019
Yayın Tarihi / Published: 30.06.2019

Atıf / Cite as: Narol, Süleyman. "El-İmam el-Mâtürîdî ve Menhecu Ehli's-Sünne fî Tefsîri'l-Kur'an, Ahmet Sa'd ed-Demenhûrî". *Mütefekkir* 6/11 (2019): 277-286. https://doi.org/10.30523/mutefekkir.584350.

Telif / Copyright: Published by Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi / Aksaray University Faculty of Islamic Education,68100, Aksaray, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

İntihal / Plagiarism: Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

EL-İMAM EL-MÂTÜRÎDÎ VE MENHECU EHLİ'S-SÜNNE FÎ TEFSÎRİ'L-KUR'AN, AHMET SA'D ED-DEMENHÛRÎ[1]

Öz
Ehl-i sünnet'in Kur'an yorumunun şekillenmesinde önemli bir yeri olan Mâtürîdî, yaşadığı dönem itibariyle oldukça erken sayılabilecek bir dönemde yaşamıştır. Son dönemde İslam dünyasında özellikle onun *Kitâbü't-tevhîd* ve *Te'vîlâtü'l-Kur'ân/Te'vîlâtü Ehli's-Sünne* isimli eserlerinin tercüme edilmesi ve tahkikli baskılarının neşredilmesi ile birlikte, Mâtürîdî'ye olan ilginin ve eserleri üzerine yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir. Kelamcı kişiliğinin ağır bastığı *Te'vîlâtü'l-Kur'an* isimli eseriyle de erken dönemin önemli müfessirlerinden birisi olarak kabul edilen Mâtürîdî'nin bu tefsiri üzerine ülkemizde ve Arap dünyasında onu farklı yönleriyle ele alan pek çok akademik çalışma yapılmış yapılmaya da devam etmektedir. Bunlardan birisi de onun tefsir anlayışını pek çok açıdan inceleyen ve son yıllarda yapılmış en hacimli çalışmalardan biri olan Ahmet Sa'd ed-Demenhûrî'nin kaleme aldığı el-İmam el-Mâtürîdî ve *Menhecu Ehli's-Sünne fî tefsîri'l-Kur'an* isimli eserdir. Bu çalışmada söz konusu müellifin bu eseri değerlendirilecektir.
Anahtar Kelimeler: Tefsir, Mâtürîdî, Ahmed Sa'd ed-Demenhûrî, Te'vîlât, Ehl-i Sünnet.

Al-Imam al-Mâturîdî ve manhacu ahli's-sunnah fi tafseer al-Qur'an, Ahmed Sa'd ed-Damanhurî

Abstract
Mâturîdî, who has an important place in formation of Qur'anic interpretation of Ahl Sunnah, lived in a considerably early period of Islamic thought. Especially after the publication of the translation of his books *Kitâb at-Tevhîd* and *Te'vîlât al-Qur'ân/Te'vîlâtu Ahl al-Sunnah*, recently in Islamic world interest in Mâturîdî and studies on his works has increased. In respect to his *Te'vîlât al-Kur'an* that reflects mainly theologian side of him he is regarded as one of the most esteemed mufassirûn of early period, Mâturîdî has been object to, both in Arabic world and in our country, numerous academical works that studies him with respect to his different aspects. One of these works is Ahmet Sa'd ed-Demenhûrî's el-İmam el-Mâturîdî ve *Manhacu Ahl al-Sunnah fî Tafsîri al-Qur'an* in which he studied Mâturîdî's exegetical opinions in many aspects and which is one of the most voluminous recent works. In this paper we will discuss his aforementioned work.
Keywords: Exegesis, Mâturîdî, Ahmed Sa'd ed-Demenhûrî, Te'vîlât, Ahl al-Sunnah.

Kritiğini yapamaya çalıştığımız bu eser 2015 yılında Kahire'de Usuliddîn Fakültesi Tefsir ve Kur'an İlimleri Bölümü'nde yapılmış bir doktora çalışmasıdır. Bir doktora çalışmasına göre oldukça hacimli olan bu eser 815 sayfadan oluşmaktadır. Eser, önsöz, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Kitabın sonunda ise muhtevasına uygun bir hacimde yaklaşık 100 sayfadan oluşan bir indeks yer almaktadır.

Bu eserin tanıtım ve kritiğinin yapılmasına bizi sevk eden en önemli amil, eserin, sahasında oldukça zengin bir muhtevaya sahip olmasının yanında, Mâtürîdî özelinde Ehl-i sünnet'in tefsir metoduna da kısmen değinen bir eser olması ve çalışmanın, 2018 yılında basılarak ilim dünyasına kazandırılmış olan güncel bir eser olmasıdır.

[1] ed-Demenhûrî, Ahmet Sa'd. *el-İmam el-Mâtürîdî ve Menhecu Ehli's-Sünne fî Tefsîri'l-Kur'an.* Ürdün: Dâru'n-Nûr, 2018.

Müellif, eserin önsözünde çalışmanın kapsamı hakkında bilgi vererek şöyle der: "Bu çalışma Ehl-i sünnet ve'l-cemaatin imamı Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne* isimli tefsirini konu edinmektedir. Söz konusu çalışmada olanca gayretle güç yetirilebildiği kadar onun bu eserinin unsurları ve kapsamını içermektedir." (9)

Önsözde metot kavramının tanımını yapan ve tanımda geçen unsurlar hakkında bilgi veren müellif, daha sonra bu çalışmanın önemine vurgu yapar. Yazar bu araştırmayı seçmesinin gerekçesi olarak, Mâtürîdî'nin hayatı ve eserleri hakkında pek çok çalışma bulunmasına rağmen onun tefsirci kimliğini ve tefsir metodunu ele alan müstakil bir çalışmanın az olmasını göstermektedir.[2] (12-13)

Yazar önsözün son kısmında ise bu çalışmanın üzerinde durduğu hipotezin dayandığı gerekçeleri ve ulaşmaya çalıştığı sonuçları belirtir. (16) Ayrıca bu çalışmayı yaparken karşılaştığı zorluklardan bahseder. (17-19) Eseri baştan sona eleştirel bir bakışla okuyarak işe başladığını söyleyen yazar, çalışmanın metodu ve takip ettiği diğer yöntemler hakkında okuyucuya bilgi verir. (20-24)

Giriş bölümünde "İmam Mâtürîdî ve Tefsiri" ve "Tefsîru't-Te'vîlât (genel değerlendirme)" şeklinde iki başlığa yer veren müellif birinci başlık altında dört bölümde Mâtürîdî'nin künyesi, tefsir ve Kur'an ilimleri ile ilgili eserleri, yaşadığı dönemdeki tefsir ilminin ve Kur'an ilimlerinin durumu hakkında bazı bilgiler verir. (28-50). Mâtürîdî'nin tefsir ve Kur'an ilimleri alanında yazılan iki eseri olduğunu, bunlardan birisinin *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, diğerinin ise *Evkâfü'l-küfr* ya da *Risâle fîmâ lâ yecûzu el-vakfu 'aleyhi fi'l-Kur'an* olduğunu belirtir. (30)

Mâtürîdî'nin yaşadığı dönemde tefsir ilminin durumundan bahseden yazar, onun yaşadığı dönemdeki tefsirle ilgili fikri yapının oluşmasında etkili olan tefsirleri Ehl-i sünnet dışındakiler ve Ehl-i sünnet düşüncesi ekseninde olanlar olmak üzere ikiye ayırır. Ehl-i Sünnet dışında bu dönemde yazılan tefsirleri on yedi maddede müellifleriyle birlikte kısaca tanıtır. Yazar, daha sonra Ehl-i sünnet âlimleri içerisinde tefsir yazanları da sekiz maddede kısaca tanıtır. (32-43)

Giriş bölümünde "Tefsîrul- İmam el-Mâtürîdî (genel değerlendirme)" başlığı altında ise yazar, altı başlıkta Mâtürîdî'nin tefsirinin ismindeki *Te'vîlâtü'l-Kur'an* ve *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne* şeklinde farklı isimlendirmeler üzerinde durarak eserin doğru isimlendirmesinin hangisi olduğu sorusunun

[2] Bu alanda ülkemizde ilk eserlerden olup Talip Özdeş tarafından yazılan ve bir doktora çalışmasının ürünü olan *Mâturîdî'nin Tefsir Anlayışı* isimli eser 2003 yılında İnsan yayınları tarafından basılmıştır. Söz konusu eser 319 sayfa olup Yakup Bıyıkoğlu tarafından kritiği yapılarak ilim camiasına tanıtılmıştır. Eserin tanıtımı içi bk.: Yakup Bıyıkoğlu, "Mâturîdî'nin Tefsir Anlayışı", *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (Aralık 2017): 365-374.

cevabını bulmaya çalışır. (55-56) Eserin her iki isminin de doğru olma ihtimalinin eşit oranda olduğunun söylenemeyeceğini belirten yazar, bu görüşüne, Mâtürîdî'nin tefsirinin yazmalarının çoğunlukla *Te'vîlâtü'l-Kur'an* şeklinde isimlendirilmesini ve Mâtürîdîlerin kitaplarında da *Te'vîlâtü'l-Kur'an* isminin kullanımlarını gerekçe göstererek *Te'vîlâtü'l-Kur'an* isminin doğru olma ihtimalini daha olası görür ve buna dair başka deliller ileri sürer. (58-59)

Mâtürîdî'nin bu tefsirini sünnî anlayışa göre Kur'an'ı tefsir etmek için kaleme aldığını belirten yazar, söz konusu tefsirin Mâtürîdî'nin şifahi olarak yaptığı tefsir dersleri esnasında öğrencileri tarafından yazıldığını, tefsirinde zaman zaman bazı yerleri tekrar etmesinin gerekçesinin de bu olduğunu örneklerle açıklar. (62-63) Müellifin bu eseri ömrünün sonlarına doğru kaleme almış olduğu kanaatine varan yazar, tam bir tarih vermemekle birlikte *Te'vîlât*'ın h. 4. asrın ilk üçte birlik bölümünde kaleme alındığına dair kanaatini ifade eder. (65-66)

Müellif, *Te'vîlât*'ta Mâtürîdî'nin sözlerinin dışında talebelerinin bazı yorumlarının bulunup bulunmadığı sorusunun cevabına ulaşmaya çalışır. Tefsirin bizzat Mâtürîdî'ye ait olması hususunda herhangi bir şüphe olmadığını belirten Demenhûrî, tespit ettiği iki hususu gerekçe göstererek *Te'vîlât*'ta yer alan bazı ifadelerin öğrencileri tarafından sonradan yazıldığı kanaatindedir. Bunlardan birincisi tefsir konusunda dilbilimcilerden nakil yoluyla bazı bilgileri aktarması ile ilgili meselelerdir. İkincisi ise eserde Mâtürîdî'ye aidiyetinin kabul edilmesi mümkün olmayan "İmam rahimehullâh şöyle dedi" ve "Şeyh rahimehullâh dedi ki" şeklindeki ifadelerin Mâtürîdî'nin kendisi tarafından değil de eseri istinsah edenler ya da öğrencileri tarafından ilave edilmiş olabileceğini belirtmesidir. (71-72)

Yazar, *Te'vîlât*'ın genel özelliklerini 24 maddede açıklamaya çalışır ve Mâtürîdî'nin tefsirinde ele aldığı konuları on bir maddede özetler. (76-81)

Birinci bölüm: Mâtürîdî'nin tefsir metodu; 1-Tefsirinde kullandığı ıstılahlar, 2-Tefsirinin kaynakları.

Yazar, Mâtürîdî'nin tefsirinde bir metot olarak dayandığı iki önemli unsurdan birincisinin ıstılahlar, ikincisinin de istifade ettiği kaynaklar olduğunu ifade eder. Her iki unsuru da müstakil fasıllarda detaylı bir şeklide ele alan yazar, "birinci fasıl: Mâtürîdî'nin kullandığı ıstılahlar" başlığı altında Mâtürîdî'nin tefsir ve te'vil kavramına yüklediği anlamlara yer verirken onun, tefsir kavramının lügavi anlamına yer vermediğini, te'vil kelimesini ise Yûnus suresi 10/39. ayetin[3] tefsirinde "te'vilin aslı; işin sonucunun kendisine döndüğü şeye bakmaktır/dikkate almaktır."[4] şeklinde tanımladığını, Yûsuf

[3] بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ/ "Hayır. Onlar bilgileriyle kavrayamadıkları, te'vili de kendilerine hiç gelmemiş olan bir şeyi yalan saydılar"

[4] أصل التأويل: هو النظر إلى ما تئول عاقبة الأمر. Bk. Muhammed b. Muhammed Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Tevîlâtü*

suresi 12/36. ayetin tefsirinde de benzer bir tanım yaptığını ifade eder. (91)

Mâtürîdî'nin ıstılahi açıdan te'vil ve tefsir kavramlarına yaklaşımını, "tefsir sahabenin, te'vil ise fukahânın yorumudur" şeklinde kısaca özetleyen yazar, Mâtürîdî'ye göre, Kur'an yorumu konusunda kesin konuşmanın sadece sahabeye has olduğunu, buna da tefsir dendiğini, fakihlerin ise kesin konuşamayacağını bunun da te'vil olduğu hususuna değinir. (97-101) Demenhûrî, Mâtürîdî'nin Kur'an yorumu konusunda kesin konuşma ile ilgili bu görüşünü burada tartışmaya açar. (101-102)

Demenhûrî, Mâtürîdî'nin te'vil kelimesinin yerine ona işaret eden "Yüşbihü, câizün, kîle ve el-ihtimâl" gibi bazı lafızlar kullandığını belirtir. (102-104)

"İkinci Fasıl: Mâtürîdî'nin tefsirinde kullandığı kaynaklar" başlığı altında ise Mâtürîdî'nin tefsirinde kullandığı kaynaklara; 1-Yararlandığı eserler ve 2-Yararlandığı âlimler şeklinde genel bir bakışla yer verdiğini söyler. Mâtürîdî'nin kendisinden istifade ettiği eserleri İmam Azam'ın *el-'Âlim ve'l-müte'allim*, Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin *ez-Ziyâdât*'ı olarak sıralayan yazar, Mâtürîdî'nin tefsirinde *el-Vâdıh* isimli bir eserden istifade ettiğini, bu eserin müellifinin kim olduğunun ise belirtilmediğini ancak kendi kanaatine göre bunun Ebû Bekir Kâsım b. Beşşâr b. el-Enbârî olduğunu söyleyerek bu görüşünün doğruluğuna dair birtakım gerekçeler sıralar. (111-113) Kendisinden istifade ettiği âlimleri ise "a-Kurrâ, b-Dilciler, c-Muhalif kişiler ve d-Mübhem kimseler" olarak dört başlıkta ele alan yazar bu başlıklarda yer verdiği isimleri detaylı bilgiler vererek vefat tarihlerine göre kronolojik olarak sıralar. (114-160)

İkinci bölüm: Mâtürîdînin tefsir metodunun esasları ve kaideleri.

Müellif, Mâtürîdînin tefsir metodunun temel unsurlarının (asıl) ise; Rivayet ve dirayet tefsirini bir arada kullanması (dirayet yönü ağır basmakla birlikte), zorlama yorumlarda bulunmama ve maksatları gözetmek ve tefsirin mertebelerini ayırmak/ortaya koymak olduğunu belirtir. (161)

Bu esasların üç asla dayandığını söyleyen müellif, bu esaslar ile Mâtürîdî'nin tefsirini diğerlerinden farklı kılan temel unsurları kastettiğini söyler. (163) Mâtürîdî'nin tefsirinin bu üç ana unsurunu tek tek fasıl şeklinde başlıklar açarak ele alır ve örnekler vererek açıklar.

Yazar, birinci aslın en önemli unsuru olan rivayet ve dirayet metotlarını bir arada kullanmasını Kur'an'ı Kur'an'la tefsiri,[5] Kur'an'ı sünnetle tefsiri, Kur'an'ı rivayetlerle tefsiri ve Kur'an'ı kendi ictihadı ile tefsiri şeklinde dört ayrı fasıl açarak detaylıca inceler. (175-359)

Ehli's-Sünne, thk. Mecdi Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 6: 44.

[5] Mâtürîdî'nin Kur'an'ı Kur'anla tefsiri hakkında detaylı bilgi için bk.: Ali Karataş, *İmâm Mâtürîdî: Kur'ân'ı Kur'ân'la Te'vîli (İmâm Mâtürîdî'nin Kur'an Anlayışı ve Kur'ân'ı Kur'ân'la Te'vîl Yöntemi)* (İstanbul: Yesevi Yayıncılık, 2014.)

Müellif, birinci bölümde ele aldığı ikinci asıl olan "zorlama yorumlarda bulunmama ve ayetlerin maksatlarını gözetmek/عدم التكلف و اعتبار المقاصد" konusunu; Mâtürîdî'nin zorlama yorumlarda bulunmama ve ayetlerin maksatlarını gözetme nazariyesi, Mâtürîdî tefsirinde zorlama yorumlarda bulunmadığına dair bazı uygulamalı örnekler ve Mâtürîdî tefsirinde ayetlerin maksatlarını gözettiğine dair bazı uygulama örnekleri şeklinde üç fasılda ele alır. (361)

Bu başlıklardan önce onun benimsediği bu metodun fikri temellerine dair bir giriş yapan müellif, konuyu onun eşyanın hakikatine ve mahiyetine dair bilgi edinmede aklın ve naklin fonksiyonu ile Allah'ın fillerindeki hikmeti bilme konusundaki kelami görüşleri açısından ve fıkıh usulünde rivayetler, bunların çeşitleri ve bunların delil olması konusuna yaklaşımı açısından ele alır. Demenhûrî, bu bölümde, Mâtürîdî'nin aklın bir şeyin güzel veya çirkin olduğunu tespit etmede yetkin olduğunu savunmasına ve naklin yardımıyla da eşyanın hakikatine ve mahiyetine ulaşılabileceğine işaret eder. Buradan hareketle Allah Teâlâ'nın sözlerindeki maksadının anlaşılmasında ve idrak edilmesinde aklın başrol oynadığını dile getirir. (363-365) Ancak aklın eşyanın hakikatlerini ve mahiyetlerini her zaman bilemeyeceğini bu durumda da naklin yardımına ihtiyaç olduğunu nakilde de bir bilgi bulunmaması durumunda zorlama yorumda bulunmama ilkesini (ademü't-tekellüf) benimsediğini söyler. (363) Bu aslı engelleyici sebepler ve kaideler olarak iki ayrı bahiste ele alır. (368)

"Engelleyici sebepler" başlığında Mâtürîdî'nin tefsirinde yer verdiği bu sebeplerin üç maddede özetlenebileceğini söyledikten sonra bu sebepleri; imani, risalet ve tebliğe yönelik (dea'vî) ve amelî olarak açıklar. Müellif bir ayetin yorumu hakkında ortaya konulan aklî ve naklî kesin bir bilgi olmaması durumunda zorlama yoruma gitmemenin gerekçelerinden olan imanî sebeplerin, Allah hakkında yalan söyleme korkusu ve Allah'ın Kur'an'ın bildirdiği bazı haberler hakkında soru sorulmamasını istediği bu emre muhalefet etme korkusu olduğunu söyleyerek bunları Şuarâ 36/51, Mücadile 58/8 ve Kehf 18/17 ayetlerini örnek vererek açıklar. (369-370) Risalet ve tebliğe yönelik (dea'vî) olanı ise, müfessirlerin akıl ve vahiy tarafından ortaya konmuş kesin bir bilgi olmadığı zaman zorlama yorumlar yapmalarının neticesinde hata etmelerinin Kur'an'ın aleyhine delil olarak kullanılacağını ve nübüvvetin/peygamberin risaletinde yalanlanmasına neden olacağı şeklinde açıklar. Amelî olanı ise; avamı, gaybi konulara dalmaktan korumak ve bilinmesinde fayda olmayan bu bilgilere ihtiyaç olmama gerekçesi şeklinde açıklar. (371-372)

Demenhûrî, "Kaideler" başlığında ise Mâtürîdî'nin zorlama yorumlarda bulunmama ve ayetlerin maksatlarını gözetme nazariyesinin üzerine inşa edildiği esasları ve kaideleri ele alır. Bu kaideleri altı başlıkta detaylı olarak örnekler vererek açıklar. (373-386)

Birinci bölümde ele aldığı ikinci aslın ikinci ve üçüncü başlıklarında ise

Demenhûrî, Mâtürîdî'nin tefsirinde zorlama yorumlarda bulunmama ilkesini ve onun tefsirinde ayetlerin maksatlarını gözettiğine dair bazı uygulama örneklerini, kendi içinde kategorize ettiği alt başlıklarda detaylı olarak açıklar. (387-472)

Birinci bölümde ele aldığı üçüncü asıl olan: "Kur'an tefsirinin mertebelerinin arasını ayırma" konusunu "1-Mâtürîdî'nin Kur'an tefsirinin mertebelerinin arasını ayırma metodu" ve "2-Bu aslı uygularken takip ettiği yollar" şeklinde iki ayrı başlıkta ele alan müellif, Mâtürîdî'nin, ayetlerin tefsirinde kesin olarak söylenmesi mümkün olanlar ve mümkün olmayanlar şeklindeki yaklaşımına dair ele aldığı bu konuyu üç bahiste toplar. (489) Birinci bahiste bu metodu özet bir şekilde (engelleyici) sebepler ve kaideler şeklinde ele alır. (491) Demenhûrî, Mâtürîdî'nin, tefsirinin çok yerde zannî olan meseleler hakkında kesin konuşmanın tehlikelerine dikkat çektiğini söyler. Zan ifade eden şeylerde kesin konuşmaktan alıkoyan sebeplerin neler olduğuna dair *Te'vîlât'*tan yaptığı tespitleri iki maddede örneklerle açıklar. (493-494) Demenhûrî, "Külli kaide" başlığı altında ise Mâtürîdî'nin tefsirinde tespit ettiği hususları maddeler halinde sunar. Ancak öncesinde onun genel bir ilkesi olan eğer "Kur'an lafızları yine Kur'an tarafından açıklanmamışsa yani "müfesser" bir lafız değilse bu durumda bu lafzın anlamı ya Hz. Peygamber tarafından açıklanmıştır ya da açıklanmamıştır." diyerek alt maddeler halinde bu iki hususa dair detaylı açıklamalar yapar. (495-498) Yazar, oldukça ilgi çekici ve konuyu anlaşılır kılan bir şemaya yer vererek ayetlerin yorumunda hangi durumlarda kesin (kat'î) konuşulup hangi durumlarda konuşulmayacağına dair hususları bu şemada okuyucuya aktarır. (499) Kur'an yorumundaki ihtilafın sahabe dışındaki ihtilaflardan olması durumunda izlenmesi gereken yöntemi ikinci bir şemada ortaya koyan müellif, yorumu yapılan nassın bütün yorumları içermesi veya bazılarını içermesi durumunda hangi hususların gündeme geldiğini ve ulaşılacak sonuçlara yer verir. (500)

İkinci konu başlığında Mâtürîdî'nin *Te'vîlât'*ta kesin (katî) yorumlar yaptığı ya da kesin konuşmadığı (zannî) yerleri iki başlıkta tafsilatlı bir şekilde ele alan Demenhûrî, her iki konuya dair örnekleri sınıflandırarak ayrıntılı bir şekilde okuyucuya açıklar. (501-525) Üçüncü konu olarak ise katî ve zannî yorum alanlarının sınırlarını ele alan Demenhûrî, bu kısımda söz konusu iki yorum şeklini birbirinden ayıran sınırları ele alır. Kesin konuşmamanın daha geniş bir alan olduğunu, ona bir sınır çizmenin ise kesin bilgiye ulaşmayı kolaylaştıracağını söyleyen yazar, bu sınırları Mâtürîdî'nin tefsirinden tespit ettiğini ifade ettiği: "1- Kendisine ictihad yoluyla ulaşılan her bilgi zannîdir. 2- Zahir batından, hakikat mecazdan evla değildir" şeklindeki kurallarla sistematize eder ve buna dair örnekler verir. (529-534)

Yazar, "Üçüncü aslın ikinci faslı" olan "2-Bu aslı uygularken takip ettiği yollar" başlığı altıda ise, Mâtürîdî'nin Kur'an yorumundaki katî ve zannî yorumları uygularken "tercih yolu ve red yolu" olmak üzere iki yöntem takip

ettiğini belirtir. (535) Daha sonra "tercih" ve "red" kavramlarının anlamları üzerinde kısaca duran müellif, Mâtürîdî'nin *Te'vîlât*'ta farklı görüşler arasında tercihte bulunurken kullandığı önemli lafızları kategorize ederek aktarır. (537-543) Ayrıca, Mâtürîdî'nin bu görüşler arasında tercihlerde bulunurken dayanak olarak kullandığı unsurları şöyle sıralar: 1-Kur'an, 2-Kıraatler, 3-İcma, 4-Sünnet, 5-Rivayetler, 6-Lügat, 7- Akıl ve 8-Herhangi bir dayanağı olmayan tercih. (545) Ardından bu unsurları başlıklar halinde ele alan müellif, Mâtürîdî'nin farklı görüşler arasında tercihte bulunurken kıstas olarak kullandığı bu unsurları kendi içinde sınıflandırır ve her birine dair örnekler verir. (547-557) Bu konunun ikinci unsuru olan "red" yolunu ise on bir başlık altında Ehl-i sünnet dışındaki grup ve fırkaların Kur'an yorumunda ortaya koyduğu yaklaşımlara Mâtürîdî'nin verdiği cevapları ve onların kendi kelâmî çizgisine uymayan yorumlarını reddetmesini ele alan Demenhûrî, *Te'vîlât*'tan örnekler vererek Mu'tezile başta olmak üzere bu grup ve fırkalara Mâtürîdî'nin itirazlarını ve verdiği cevapları aktarır. (559-633)

Demenhûrî, çalışmanın üçüncü bölümünde "İmam Mâtürîdî'nin Tefsirinin İlmi Değeri" başlığı altında "1- Etkilendiği ve etkilediği kimseler" ve "2-Tefsirinin Kur'an yorumunda takip ettiği metot bakımından değeri" şeklinde iki alt başlığa yer verir. Daha sonra her iki başlıkta yer alan konuları örnekler vererek detaylıca açıklar. (539-656)

Bu bölümün sonunda Demenhûrî, Mâtürîdî tefsirini metodu bakımından bir değerlendirmeye tabi tutar. Müellif, Mâtürîdî'nin kelamî konularda Ehl-i sünnet doktrinini savunduğunu, fıkhî konularda ise Hanefi mezhebinin görüşlerini eserinde benimsediğini ve savunduğunu söyler. Malumun ilamı olan bu iki tespitten sonra, Mâtürîdî'nin tefsirinde takip ettiği metotları on maddede okuyucuya aktarır. (659-664)

Demenhûrî, Mâtürîdî'nin tefsirinde tespit ettiği eksiklikleri yirmi maddede ortaya koyar. (665-668) Çalışmanın en sonunda ise genelde herkese, özelde de tefsir ilmi ile meşgul olan öğrencilere bir takım teklifler ve öneriler sunar.

Mâtürîdî akaidinin yeniden canlandırılması ve yaygınlaştırılmasını, bunun için de bu konudaki yazmaların keşfedilip ilim camiasına kazandırılması, Mâtürîdî'nin eserlerinin araştırılması ve şerh edilmesi, özellikle *Te'vîlât*'ın pek çok yere ulaştırılması ve tanıtılması noktasında üzerinde şerh ve haşiyeler yazılmasının ihtiyaç ve gerekliliği üzerinde durur. (668) Ayrıca, Ehl-i sünnet âlimlerinin bütün bilgilerinde ve ilimlerinde dayandıkları, aşırılıktan uzak ve orta çizgide bir metodun yeniden ihya edilmesi gerektiğini söyler. Bunun da İmam Mâtürîdî'nin de aralarında bulunduğu ilk dönem Ehl-i sünnet âlimlerinin ilimleri ve bilgiyi inşa ettikleri ve öncüsü oldukları metotlarının benimsenmesiyle olacağını vurgular. Zorlama yorumlara gitmeme ve Kur'an'dan özellikle akait konularında akli delillerle birtakım çıkarımlar yaparken Mâtürîdî'nin yaptığını dikkate almak gerektiğini de bir öneri olarak

sunar. Müellif yaptığı çalışmanın metodunu başka tefsir kaynaklarına uygulayan yeni çalışmalar yapılması çağrısında da bulunur. (668-669)

Kitabın sonunda ise muhtevasına uygun bir hacimde yaklaşık 100 sayfadan oluşan bir indeks yer alır. Bu indekste *Mâtürîdî'nin Tevîlâtü'l-Kur'an*'da istifade ettiği kaynakları kategorize eden müellif, sahabe döneminden başlayarak sırasıyla, tabiûn dönemi Mekke, Medine ve Irak medreselerinde yetişen müfessirler ve diğer tabiun ve etbâü't-tâbiîn dönemi müfessirlerine yer verir. Sonrasında ise dilci müfessirler, kelamcılar, fakihler ve kıraat âlimlerine yer veren müellif en sonda da müphem bazı kaynaklar başlığıyla indeksi tamamlar. (673-768) Demenhûrî ardından bu çalışmasında referans aldığı eserlere ait 37 sayfadan oluşan bir kaynakçaya yer verir (769-808).

Kitap hakkında sonuç olarak şunlar söylenebilir: Titiz bir çalışmanın ürünü olan bu eser Mâtürîdî ve Ehl-i sünnet'in Kur'an yorumu hakkında yapılmış en kapsamlı çalışmalardan birisi olması nedeniyle önemlidir.

Eserin başlığı ve içeriği uyumludur. Mâtürîdî'nin Kur'an yorumunda takip ettiği metoda ilişkin bilgilere sistematik bir şekilde yer verilmiştir. Bununla birlikte başlıkta yer alan "ve Menhecü ehli's-sünne fî tefsîri'l-Kur'an/Ehl-i sünnet'in Kur'an tefsirinde takip ettiği metot" başlığı için aynı tespitte bulunmak zor görünmektedir. Çünkü ilk bakışta eserin isminin okuyucuda, eserde, Ehl-i sünnet âlimlerinin Kur'an'ı tefsir etme biçimi ile ilgili bilgilerin de var olduğu beklentisini oluşturmaktadır. Ancak çalışmanın içeriğine bakıldığında -muhtelif yerlerde farklı konularla ilgili Ehl-i sünnet âlimlerinin görüşlerine yer vermesi istisna edilirse- kitabın muhtevası bu beklentiyi yeterince karşılamamaktadır. Çünkü eserde bu konuyla ilgili müstakil bir başlığa yer verilmemiştir. Bazı yerler dışında Mâtürîdî'nin benimsediği tefsir metodunu benimseyen veya onunla benzer ya da farklı düşünceye sahip Ehl-i sünnet müfessirlerinden bahsedilmemiş ve buna dair örnekler verilmemiştir. Bu nedenle başlığın "Mâtürîdî özelinde Ehl-i sünnet'in tefsir metodu/Menhecü ehli's-sünne fî tefsîri'l-Kur'an- el-Mâtürîdî ünmûzecen/nemûzecen-" vb. şeklinde olması kanaatimizce daha isabetli olurdu.

Demenhûrî, yaptığı bu çalışmayla Mâtürîdî'nin tefsir metodunu iyice kavradığını ve *Te'vîlât'ül-Kur'an*'ı baştan sona defalarca tetkik ederek Mâtürîdî'nin düşünce sistemini iyi analiz ettiğini ve esere hâkim olduğu izlenimini verdiği çok sayıda örnek ve yaptığı tespitlerle okuyucuya fazlasıyla hissettirmektedir. Yazar eserde geçen şahıs ve eser isimleri hakkında dipnotta bilgi verdiği gibi hadislerin sıhhatine dair bilgiler vermeyi de ihmal etmemektedir. Her konuyla ilgili imkân buldukça örnekler veren yazar, aktarma imkânı bulamadığı örneklere dipnotta işaret ederek çalışmayı zenginleştirmiştir.

Demenhûrî, Mâtürîdî'nin tefsir metodunu ortaya koyarken zaman za-

man Ehl-i sünnet'in iki önemli kelam ekolü olan Eş'ariler ve Mâtürîdîlerin kelami konulardaki farklı yaklaşımlarına dikkat çeker. Her ne kadar bu çalışma bir tefsir tezi olsa da, yazarın aynı zamanda Ehl-i sünnet kelamı hakkında okuyucuya bilgi vermesi açısından oldukça faydalıdır. Çünkü müfessirin benimsediği kelami paradigma onun Kur'an yorumunun şekillenmesinde etkili unsurlardan birisidir.

Özellikle kitabın ikinci bölümünde Mâtürîdî'nin tefsirinin en belirgin özelliği ve onun tevil ile tefsir ayrımının bir yansıması olan "zorlama yorumlarda bulunmama" ilkesine dair yapılan tespitler ve tefsirinden verilen örnekler, günümüz tefsir anlayışında aşırı yorum olarak da ifade edebileceğimiz birtakım yaklaşımlara Mâtürîdî ekseninde karşı cevap niteliğindedir. Yazarın bu konudaki tespitleri ve çalışmanın sonunda konuyla ilgili tavsiyeleri orijinal ve güncel bir bakış açısını yansıtması bakımından önemlidir.

Yazar emek mahsulü ve alanına katkı sağlayan bu çalışmaya müstakil bir sonuç bölümü yazmak yerine üçüncü bölümün sonuna eklediği bir alt başlıkta elde ettiği sonuçlara yer vermektedir.

Müellif, eserin en sonunda yer verdiği yaklaşık 100 sayfalık indekste sadece Mâtürîdî'nin tefsirinde yararlandığı kaynaklara dair isimlere yer vermiş olup, tefsirindeki konu ve kavramlara indekste yer vermemiştir. Eğer tefsirde geçen konu ve kavramların geçtiği yerleri gösteren bir indeks de buna ilave edilmiş olsaydı Mâtürîdî tefsirinin fihristi mahiyetinde oldukça faydalı bir hizmet olurdu. Eserin sonunda, yazarın kendi çalışmasının içeriğine ait bir indeks de bulunmamaktadır. Daha dar kapsamlı pek çok çalışmada bile bu tür indekslere yer verildiği dikkate alınırsa böyle hacimli bir çalışmada, eserde geçen şahıs, konu ve kavramlara ait bir indeksin yer almaması dikkatimizi çeken bir başka konudur.

KAYNAKÇA

Bıyıkoğlu, Yakup. "Mâturîdî'nin Tefsir Anlayışı Talip Özdeş, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 319.". *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (NKUIFD)* 3/2 (Aralık 2017): 365-374.

Karataş, Ali. İmâm Mâtürîdî: *Kur'ân'ı Kur'ân'la Te'vîli (İmâm Mâtürîdî'nin Kur'an Anlayışı ve Kur'ân'ı Kur'ân'la Te'vîl Yöntemi)*. İstanbul: Yesevi Yayıncılık, 2014.

Mâtürîdî, Muhammed b. Muhammed Ebû Mansûr. *Tevîlâtü Ehli's-Sünne*. Thk. Mecdi Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.

Özdeş, Talip. *Mâtürîdî'nin Tefsir Anlayışı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.